Dr. Reuss András

Missziós munka, prozelitizmus, szekták[1]

In: Magyarország – missziós terület?
Vigilia Kiadó: Budapest, 2007.
(Sapientia füzetek 8.) 91-99.

Ahol missziói munka folyik, ott nagyon gyakran prozelitizmusról is beszélnek, mint annak ellentétéről. Különösen is így volt és így van olyan helyeken, ahol a keresztyénség többféle hagyománya él együtt. Ha egy nem keresztyén valamely keresztyén egyház tagja lesz, ha egy keresztyén elhagyja korábbi közösségét és egy másik keresztyén közösséghez csatlakozik, óhatatlanul felvetődik a kérdés, szabad volt-e a döntés, nem alkalmaztak-e olyan eszközöket, amelyek ellentétben állnak a szabadság és a szeretet követelményével. Nyilvánvaló, hogy az elhagyott közösség prozelitizmussal vádolja a befogadót, amely viszont a csatlakozó új tagot az evangéliumi misszió gyümölcsének tekinti. A probléma régi, az ütközési felület az évszázadok során számos volt. Új megközelítés, de legalábbis a téma közös megbeszélése vált lehetővé az ökumenikus gondolat előrehaladtával.

A prozelitizmust gyakran összekapcsoljuk a szekták kérdésével. A latin *secta* eredeti jelentésében a követésre utal, egy bizonyos irányzat követőit jelenti, és nincs elmarasztaló értelme (vö. ApCsel 5,17; 24,5; 26,5). Amennyiben azonban az evangélium meghamisításával, a Krisztus testétől való elszakadással, a lelkek félrevezetésével vádolták őket, az elnevezés egyenlő lett azzal, hogy az egységet megtörik, a rendet bomlasztják, s a fennálló közállapotoknak ellenségei. Mai használatában mintha halványulna a szónak ez a jelentése. Ez feltehetően arra vezethető vissza, hogy az egykor radikális csoportok megszelídültek, számos szélsőséges kinövésüket levetették. Egyre inkább elterjedtté válik, hogy vallásos közösségeknek nevezzék őket. Fontos megfigyelés, hogy a szekta-jelenség nemcsak valamely nagy egyházból való kiválásban jelenik meg, hanem szektás magatartás és mentalitás az egyházakon belül is megjelenhet. Jellemzője, hogy a hitnek valamely hagyományos tételét túlhangsúlyozzák, s ezzel még Krisztust és az evangéliumot is elmozdítják középponti helyéről; a hitnek új tanítása és formája kap középponti jelentőséget, túlhaladva a Biblián és az egyházi hagyományon, és eszközzé válik a többi keresztyénektől való megkülönböztetésre; egyúttal pedig beszűkül a vallási és lelki horizont. A világtól elkülönülnek és kizárólagos magatartást tanúsítanak, ami együtt jár

[1] A Sapientia Szerzetesi Főiskolán 2005. november 12-én tartott előadás szerkesztett változata.

azután a csoport elzárkózásával és szociális elszigeteltségével. A szektás megjelölés ilyen értelemben nemcsak egy létszámban kicsiny közösségnek a sajátja, hanem a vallásosságnak egyik típusa is lehet, amelynek mintegy életeleme, hogy létjogosultságát bizonyítva egyedül saját magát tekintse az igazság, a teljes igazság letéteményesének.[2]

Noha a prozelitizmus szó már inkább csak elmarasztaló értelmében használatos, az Egyházak Világtanácsa 1948-as megalakulása után hamarosan súlyos kérdéssé vált, mit jelent a tagegyházak egyházfelfogása szempontjából, hogy az ökumenikus szervezet tagjai lettek. Érdekes módon a kérdés felvetői között római katolikusok is voltak. Már 1949 szeptemberében a Vatikán és az EVT 10-10 képviselője ült össze Párizsban. A megbeszélés elindította azt a folyamatot, amely tisztázta az EVT számára, hogy mi az EVT, és mi nem. A tisztázódás az ún. Toronto nyilatkozattal zárult, amely leszögezte: az ökumenikus szervezet nem szuperegyház (kvázi protestáns Vatikán), és a tagság nem követeli meg, hogy az egyházak egymást a szó teljes értelmében, tehát a maguk tanítása szerint, egyháznak ismerjék el. Ez azt jelentette, hogy tudatosan elismerték különbözőségeik létét, és azt, hogy ezekkel együtt akarnak és együtt kell élniük.[3]

Így érthető meg egy német szerző témánkkal kapcsolatos radikális megállapítása: „Az alapvető ökumenikus viselkedési szabály a prozelitizmusról való lemondás."[4] Ezek szerint a prozelitizmus szöges ellentéte az ökumenizmusnak, és foglalata mindazoknak a gondolatoknak, igényeknek, érzéseknek és tetteknek, amelyek ellenkeznek az ökumenikus mozgalommal.

Ez a szabály szándéka szerint a békességet akarja, de nem tulajdonít jelentőséget annak, hogy a prozelitizmusnak ugyanaz a hajtóereje, mint a missziónak, nevezetesen egyrészt az igazságról való meggyőződés, másrészt pedig az igazságnak való meggyőzés parancsa.

A negatív jelentésű prozelitizmust az különbözteti meg a tanúságtételtől és missziótól, hogy egy másik keresztyén egyház tagját igyekszik magához téríteni, s ezt méltatlan indítékkal és elvetendő eszközökkel vagy módszerekkel teszi.

---

[2] Joachim Wachra hivatkozik Hans Diether Reimer: Sects. In: Dictionary of the Ecumenical Movement. 1991, 913-914.

[3] Morris West: Toronto Statement. In: Dictionary of the Ecumenical Movement. 1991, 1008-1009.

[4] L. A. Zander: Einheit ohne Vereinigung. Stuttgart, 1959, 151skk. Idézi: Hoekendijk, J. C.: On proselytism. 1961, 1.

Az ökumenikus találkozások során ismételten visszatérően számos fórum foglalkozott a kérdéssel.

Az Egyházak Világtanácsa 1961-ben Új-Delhiben megtartott harmadik nagygyűlése 11 alapelvben foglalta össze a megfelelő magatartást:

„1. Tiszteletben tartjuk a többi egyház egyháztagságról való felfogását, amelyet nem osztunk, és keresztyén kötelességünknek tartjuk, hogy egymásért imádkozzunk és egymásnak segítsünk nyílt teológiai eszmecserével, a közös istentisztelet megélésével és egymásnak adott kölcsönös segítségnyújtással gyengeségeinken felülkerekedni. Keresztyén kötelességünknek tekintjük továbbá olyan kivételes helyzetekben, amikor egy másik egyház privát vagy nyilvános kritikáját követelik tőlünk, hogy először önmagunkat vizsgáljuk meg, és mindig szeretettel és az egyházak épülésére szóljunk.

2. Minden tudatos keresztyén legfontosabb kötelességének tartjuk, hogy imádkozó szívvel fáradozzon annak az egyháznak a megújulásán, amelynek tagja.

3. Elismerjük minden felnőtt keresztyén teljes szabadságát, hogy megváltoztassa egyháztagságát, ha arra a meggyőződésre jut, hogy ilyen változás Isten akarata az ő számára.

4. Mivel az egyházak közötti testvéri kapcsolatokban súlyos megterheléssel jár, ha bizonyos egyházakkal szemben megtagadják a hitnek azt a szabadságát, amelyet más egyházaknak minden további nélkül megadnak, minden keresztyénnek azon kell fáradoznia, hogy minden országban megadják a hit szabadságát minden egyház és minden ember számára és azt meg is őrizzék.

5. Elhatároljuk magunkat minden olyan kísérlettől, amely materiális vagy szociális előnyökkel kívánja az egyháztagsággal kapcsolatos döntésében az embereket befolyásolni, vagy ínség idején rájuk elfogadhatatlan módon nyomást gyakorol.

6. El kell ismerni ugyan az egyházaknak azt a jogát, hogy a felekezeti vegyesházasságokra nézve kifejtsék álláspontjukat, de a házasfeleknek a jövőbeni egyháztagságukra vonatkozó döntését tiszteletben kell tartaniuk.

7. Mielőtt arra gondolnának, hogy egy kiskorú gyermeket a szüleitől vagy gyámjától eltérő egyházba felvegyék, lelkigondozói okokból először a család egységén kell fáradozni. Ha az egyháztagságban tervezett változás ellentétes a gondozás felelősségét hordozó személyek kívánságával, nagyon súlyos kivételektől eltekintve, nem szabad a gyermeket egy másik egyházba felvenni.

8. Alapos lelkipásztori beszélgetést kell folytatni minden esetben, mielőtt valakit felvesznek az egyházba: ha másik egyház tagjaként egyházfegyelmezési eljárás alatt áll, vagy nem lelki és méltatlan indokkal kéri felvételét egy másik egyházba.

9. Valahányszor az egyik egyház tagja egy másik egyházba kéri felvételét, közvetlen kapcsolatot kell a két egyháznak létesítenie egymással. Amennyiben valódi lelkiismereti okok állnak fenn, nem kellene sem az átlépés előtt, sem pedig utána az érintett személy útjába akadályokat gördíteni.

10. Lehet olyan helyzet, hogy valamely helyi egyház Krisztusról szóló tanúskodása annyira nem megfelelőnek tűnik, hogy a többiek feladatuknak érzik hűségesebb tanúskodással és hűségesebb igehirdetéssel közeledni annak tagjaihoz. Mégis az kell a másik egyház első törekvése legyen, hogy azt az egyházat türelmesen hozzásegítse szolgálatának és tanúságtételének megújulásához és megerősödéséhez.

11. Azokon a területeken, ahol már élnek egyházak, azok mellé kell állni tanácsadók segítségének és szakemberek cseréjének felajánlásával, valamint ismeretek és készségek közvetítésével. De nem azzal, hogy konkurrens misszió munkába kezdünk vagy új egyházat alapítunk."[5]

Az Egyházak Világtanácsa és a Római Katolikus Egyház 1966 óta folytatott megbeszélései során is ismételten napirendre került a prozelitizmus kérdése. Évekig tartó előkészítés után 1970-ben erről egy hosszabb dokumentumot is elfogadott a közös bizottság. Ennek ajánlásaira is tanulságos figyelni.[6]

Igen sokrétűen határozzák meg az elvetendő eszközöket. Így a fizikai erőszakot, az erkölcsi kényszert, a pszichikai nyomást, az embernek szabad akaratától való bármiféle megfosztását, és ezek sorában azt a lehetőséget, hogy a tömegkommunikációs eszközök bizonyos használata ilyen eredménnyel járhat. Ide tartozik mindenféle idői vagy anyagi előny, minden szükséghelyzet, gyengeség vagy hiányzó műveltség kihasználása. Minden, ami a másik jó hitét kétségbe vonja vagy a másik rossz szándékát feltételezi. Elvetendők a hittől független motívumok is, mint a politikai lojalitás vagy ellenzékiség kihasználása.

---

[5] Jesus Christus das Licht der Welt. Bericht über die Dritte Vollversammlung des Ökumenischen Rates der Kirchen Neu-Delhi 1961. Herausgegeben von Gerhard Brennecke. Evangelische Verlagsanstalt, Berlin, 1963, 464-465.

[6] Bericht über gemeinsames Zeugnis und Proselytismus. In: Dokumente wachsender Übereinstimmung. Sämtliche Berichte und Konsenstexte interkonfessioneller Gespräche auf Weltebene. 1931-1982. [Band 1.] Herausgegeben und eingeleitet von Harding Meyer, Hans Jörg Urban, Lukas Vischer. Verlag Bonifatius-Druckerei – Verlag Otto Lembeck, Paderborn – Frankfurt am Main, 1983, 625-634.

Megemlítik végül a más vallási közösségek hitére vagy magatartására való igaztalan és szeretetlen utalást. Tartózkodni kell továbbá attól is, hogy másoknak csak a hibáit és a magunk közösségének csak az erősségeit emlegessük.

Hosszan részletezi a dokumentum a tanúskodás helyeselhető módjait is. Az első, hogy a szív megváltozása és a saját közösségünk megújulása az alapvető hozzájárulás az ökumenikus mozgalomhoz. A misszió ökumenikus szellemben folyjék, elsősorban nem keresztyének részére kell az evangéliumot hirdetni. Nem kell feltétlenül missziót folytatni ott, ahol már ilyen munkát másik egyház végez. Kerülni kell a vetélkedést. Ha feszültségek keletkeznek az egyházak között, ha tehát prozelitizmust vetnek egymás szemére, akkor törekedni kell egymás megértésére és a kérdések tisztázására.

A 2001 húsvétján aláírt Ökumenikus Charta a harmadik jelentős irat, amely a prozelitizmus kérdésével foglalkozik. Az egyházak látható közössége felé út állomásaiként ilyeneket említ a dokumentum:

Az evangélium hirdetésével kapcsolatosan:

„Ezért elkötelezzük magunkat arra, hogy

- más egyházakkal is megbeszéljük az evangélizációra vonatkozó elképzeléseinket, megállapodásokat kötünk velük, s így elejét vesszük a káros rivalizálásnak éppúgy, mint újabb feszültségek kiváltásának;
- elismerjük minden ember szabadságát ahhoz, hogy lelkiismerete szerint dönthessen vallási és egyházi hovatartozásáról. Senkivel szemben sem alkalmazható morális nyomás vagy anyagi ígéret áttérése érdekében; ugyanígy senkit sem szabad megakadályozni abban, hogy önként hozott elhatározását követve döntsön az áttérés mellett."

Az egymáshoz való közeledés kapcsán:

„Ezért elkötelezzük magunkat arra, hogy

- önelégültségünket feladva, előítéleteinket legyőzve, keressük egymással a találkozás lehetőségét, s ahol lehet, közösen lépünk fel;
- sürgetjük az ökumenikus nyitottságot és együttműködést a keresztyén/keresztény nevelésben, a teológiai képzésben és továbbképzésben, valamint a kutatásban."

Az együttes cselekvéssel összefüggésben:

„Ezért elkötelezzük magunkat arra, hogy

- az egyházi életnek mindazon területén, ahol adottak a feltételek, s ennek sem hitbeli okok vagy magasabb érdekek nem állják útját, közösen cselekszünk;
- a kisebbségek jogait védelmezzük, és segítünk abban, hogy a többség és a kisebbség között országainkban még fennálló félreértések és

előítéletek megszűnjenek.”

Az együttes imádsághoz:

„Ezért elkötelezzük magunkat arra, hogy

- egymásért és a Krisztus-követők egységéért könyörgünk;
- más egyházak lelki életének különféle formáit és istentiszteleteiket megismerjük és megtanuljuk becsülni őket;
- törekszünk az eucharisztikus közösség megvalósítására.*”*

A párbeszédről:

„Ezért elkötelezzük magunkat arra, hogy

- az egyházaink közti párbeszédet a különböző egyházi szinteken lelkiismeretesen és hatékonyan tovább folytatjuk, s gondosan megvizsgáljuk, mi az, amit a párbeszéd eredményeként hivatalosan is kötelezőnek lehet és kell is nyilvánítanunk;
- ellentétek esetén, kiváltképpen ha ezek hitbeli vagy etikai megosztottsággal fenyegetnek, keressük a tisztázás lehetőségét és ezeket a kérdéseket az evangélium világosságában közösen vitatjuk meg.”

Nyolc hazai történelmi egyház vezetője írta alá 2002. október 1-én ezeket az elkötelezéseket.[7] Közös hivatásunk, hogy a felekezeti vegyesházasságban élők előtt, a netán szomszédvárakként egymásra tekintő és egymással versengő gyülekezetekben, valamint a kereső, tévelygő vagy segítségre szoruló emberek között ne a vallásos piac versenyzőiként jelenjünk meg, mint akik a saját befolyásukat akarják növelni, hanem inkább mint akik Jézus Krisztus tanítványaivá akarnak embereket tenni és őket tanítványi mivoltukban megtartani és megerősíteni.

2006. április 3.
2006. november 29. A kefelevonat alapján javítva.

[7] Ökumenikus Charta. 2001. április 22. [A Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsa honlapjáról, 2001. július 18.] Theologiai Szemle (44) 2001/3, 172-176.; Evangélikus Élet (LXVI/34) 2001. augusztus 19. 5-6.; Mérleg (38) 2002/3, 297-306.; Református Egyház (LIII/9) 2001. szeptember, 214-217.